Anticolonizare și autocolonizare: relație cauză-efect. Cazul traducerilor

David MORARIU

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
Personal e-mail: david.morariu@ulbsibiu.ro

Anti-colonization and Self-colonization: A Cause-Effect Relationship. The Case of Translations

This study sets out to analyze the concept of self-colonization, theorized by Alexander Kiossev, as a phenomenon caused either by colonial or national constraints. To put it another way, self-colonization becomes a form of anti-colonization and anti-nationalism. The studies on translation published by Andrei Terian, Cosmin Borza and Ștefan Baghiu in The Culture of Translation in Romania represent the starting point for this approach. On the one hand, I focused on the cultural politics promoted by the leaders of the Romanian populist movements. The numerous translations of literary works belonging even to peripheral cultures represent a form of self-colonization. In this case, the self-subordination attitude is caused by the attempt to counterbalance the monopoly of French culture. On the other hand, the same strategy can be observed during the second half of the 20th century, when the translation of texts belonging to Western cultures aimed at avoiding both the Soviet colonization and the national-communist doctrine.

Keywords: anti-colonization, anti-nationalism, self-colonization, Alexander Kiossev, translations.

Discutând *traducerea ca literaturizare*, Pascale Casanova consideră transferul de la centru la periferie unul dintre principalele roluri ale traducătorilor din culturile marginale, întrucât aceștia fac posibil importul modernității specifice culturilor centrale[1]. Itamar Even-Zohar punctează modul în care selecția traducerilor este determinată de coordonatele fiecărui *polisistem* în parte și faptul că această selecție trădează, în același timp, lipsa stabilității, caracterul periferic și carențele *polisistemului* respectiv[2]. Mai mult, David Damrosch lansează, în *Translation and National Literature*, ipoteza aparent paradoxală potrivit căreia traducerile contribuie la procesul de formare a literaturilor naționale[3]. Similitudinile dintre cele trei perspective enunțate se regăsesc la nivelul conceptelor cu care operează. Atât Casanova, cât și Even-Zohar și Damrosch abordează traducerile în raport cu antinomia centru/periferie, relevând, astfel, rolul acestora în cadrul configurației naționale a unei literaturi. Cele trei perspective rezumă și modul în care îmi propun să analizez fenomenul traducerilor în cadrul studiului de față, și anume, ca indicator[4] al principalelor direcții și tendințe ale sistemului cultural românesc. În majoritatea cazurilor, traducerea în spațiile culturale marginale a fost interpretată prin relevarea rolului major de constituent al identității naționale. Brian James Baer, de pildă, grupează culturile Europei de Est și Rusia sub sfera semantică a conceptului de „culturi ale traducerii", tocmai pentru a readuce în prim-plan discrepanța între Vest și Est și efortul culturilor est-europene de a diminua acest decalaj[5]. Mihaela Ursa discută, în contribuția sa la volumul *Romanian*

Literature as World Literature, fenomenul traducerilor în România, pornind de la aceeași premisă a formării și a consolidării naționale[6]. Voi accentua, pornind de la aceste perspective, modul în care raportarea la practica traducerii se poate constitui într-o „cartografiere" a evoluției sistemului cultural românesc.

Pentru a-mi sistematiza, însă, acest demers analitic, voi subsuma principalele orientări ale ultimelor două secole conceptului de „autocolonizare", în jurul căruia își concentrează Alexander Kiossev studiul asupra propriei culturi, cea bulgară[7]. Sfera semantică a conceptului poate fi extinsă, așa cum sugerează autorul însuși, la nivelul tuturor culturilor al căror sistem se circumscrie autosubordonării. Înainte de a epuiza delimitarea conceptuală a fenomenului și de a accentua similitudinile dintre cultura română și cea bulgară, menționez că voi discuta autocolonizarea în raport cu un alt concept, cel de „anticolonizare", relevând relația cauză-efect care se stabilește între cele două. Cu alte cuvinte, teza principală a articolului de față se referă la modul în care fenomenul autocolonizării poate fi considerat un răspuns împotriva colonialismului sau a naționalismului, deci, o formă de anticolonialism sau antinaționalism. Cosmin Borza, de exemplu, dezbate în articolul semnat în volumul *The Culture of Translation in Romania* direcția culturală promovată de curentele tradiționaliste românești – sămănătorismul și poporanismul – din perspectiva traducerii ca încercare de evitare a colonizării.[8] Dimensiunea pe care îmi propun să o adaug analizei lui Borza vizează, în primul rând, aceste strategii de evitare, de combatere a unui anumit monopol cultural, care iau forma autocolonizării. Voi avea în vedere aceste strategii, pe de o parte, în cazul doctrinei sămănătoriste și a celei poporaniste, iar, pe de altă parte, în raport cu direcțiile culturale din perioada dominației comuniste în România, care pot fi subsumate acestui raport antinomic între anticolonizare/antinaționalizare și autocolonizare. În acest sens, voi analiza și contribuțiile lui Andrei Terian[9] și Ștefan Baghiu[10], incluse în aceeași secțiune de *General Analysis and Quantitative Studies* a volumului menționat. Terian pune accentul pe „microteoriile" traducerii în discursul critic începând cu 1829 și până la schimbarea doctrinei politice din 1948, iar Baghiu înregistrează traducerile de roman din perioada 1944-1989.

Mai mult, voi considera acest fenomen al autocolonizării ca rezultat, pe de o parte, al unei constrângeri de natură exterioară, colonială, dar – în aceeași măsură – al uneia de natură interioară, națională, pentru a valorifica cele două tendințe contradictorii specifice culturilor autocoloniale pe care Kiossev le valorifică în enunțarea „raționalizărilor de sublimare înșelătoare": cea de „europenizare" sau „occidentalizare", de orientare înspre modele culturale străine și cea de exaltare a dimensiunii naționale, amenințată de pericolul degenerării[11]. Voi adăuga acestor tendințe și dihotomia pe care Andrei Terian[12] o relevă, în *National Literature, World Literatures, and Universality in Romanian Cultural Criticism 1867-1947*, utilizând aceleași concepte – „occidentalizare" și „naționalizare" – și prin intermediul căreia panoramează discursul critic românesc în perioada 1867-1947.

În ceea ce privește delimitarea conceptuală a autocolonizării, consider util să încep discuția relevând una dintre caracteristicile principale pe care Maria Todorova[13] le consideră comune culturilor balcanice. Este vorba despre ambiguitatea cauzată de poziționarea lor la confluența a două culturi, cea europeană și cea asiatică. Monica Spiridon[14] punctează aceeași trăsătură, reamintind de sistemul cultural binar căruia i se subsumează identitatea culturii române. Conceptele care denotă acest caracter binar sunt „occidentalismul" și „orientalismul". Altfel spus, confuzia specifică acestor culturi pe care le are în vedere Kiossev este determinată de lipsa unui sistem cultural consolidat și de raportarea la modelele culturale centrale, fapt ce determină și dezvoltarea unu complex de inferioritate. Această confuzie stă, în același timp, la baza fenomenului de autosubordonare. În fapt, culturile care experimentează trauma pe care Kiossev o redă sub forma „We are not Others" se confruntă cu aceeași ambiguitate. Acesta este și principalul motiv pentru care teoreticianul bulgar clarifică termenii ecuației teoriei sale. Comparația pe care acesta o face între culturile similare celei bulgare și coloniile africane lămurește poziționarea primelor menționate. Culturile care se circumscriu autocolonizării nu au, cu alte cuvinte, statutul periferic al unei colonii, dar nu figurează nici în categoria celor dominante și centrale[15].

Între confuzia și situația ambiguă ce le caracterizează și procesul de modernizare se află sistemul cultural străin care deține ceea ce lor le lipsește, fapt ce determină spațiile periferice să recurgă la însușirea acestuia. Procesul însușirii constituie centrul de greutate al analizei. Pentru început, precizez încă o dată că voi considera traducerile ca una dintre formele autocolonizării, ceea ce înseamnă că voi urmări modul în care însușirea modelelor străine se realizează prin intermediul traducerilor. În al doilea rând, însă, am menționat faptul că voi considera autocolonizarea ca o reacție împotriva colonizării, pe de o parte, și împotriva naționalizării, pe de altă parte. Cele două concepte – anticolonialismul și antinaționalismul – corespund într-un anumit fel celor două tendințe expuse de Kiossev. Anticolonialismul ar trebui să vizeze reacția adversă la europenizare, întrucât relevă o respingere a constrângerilor externe. Antinaționalismul, la rândul său, ar reprezenta reacția la tendința de exagerare a dimensiunii naționale, deci o încercare de a evita constrângerile de ordin intern. Cele două reacții par, teoretic vorbind, complementare în raport cu tendințele

amintite, pentru că răspunsul la europenizare sau la occidentalizare ar fi, în mod teoretic, naționalizarea, iar răspunsul la naționalism ar fi deschiderea înspre o cultură străină, deci autocolonizarea. Altfel spus, anticolonizării îi corespunde atitudinea naționalistă, iar antinaționalizării îi corespunde europenizarea. Cu toate acestea, există situații în care prima ecuație nu se verifică, situații pe care le are în vedere Terian în studiul său deja menționat, publicat în 2013. Pe scurt, acesta delimitează două direcții ale discursului critic românesc în perioada 1867-1947, cea „autohtonistă" și cea „europenizată", pe care le subordonează unui singur scop, „universalizarea" literaturii. Voi utiliza această delimitare, însă, pentru moment, voi prelua cele trei tipuri de strategii[16] pe care Terian le discută în contextul încercării culturii române de a diminua monopolul exercitat de o cultură superioară.

Prima strategie, cea a „compensației" vizează combaterea influenței exercitate de o anumită cultură prin înlocuirea acesteia cu modelele culturale ale alteia. Această strategie corespunde, consideră Terian, încercării lui Titu Maiorescu și a Junimii de a „germaniza" societatea românească fidelă, până în acele momente, modelului francez. Cea de-a doua strategie, cea de „cultural dumping", se referă la diversificarea influențelor, deci creșterea numărului de împrumuturi dintr-o varietate culturală. Principalul scop este diminuarea influenței sistemului german sau a celui francez, iar exemplul cel mai relevant este, conform opiniei aceluiași critic, soluția adoptată de Iorga și Ibrăileanu pe care o pune în discuție și Cosmin Borza. Renunțarea la influența unei culturi dominante și orientarea înspre un model cultural (modelul rus este exemplul pe care îl expune Terian) care, deși periferic, trece testul universalizării, reprezintă cea de-a treia strategie, intitulată „détour". Am preluat aceste concepte, pentru că cele trei strategii sunt forme ale anticolonizării *prin* autocolonizare. Refuzul influențelor din partea unui centru cultural este posibil, în toate cele trei cazuri, prin alegerea altui centru cultural sau a mai multor spații periferice.

Revin la afirmația mai sus enunțată, conform căreia există situații în care prima ecuație nu se verifică. Iată trei cazuri în care influența exercitată din exterior este înlocuită cu una de aceeași natură. Mai mult, împărțirea în subperioade cu care operează Terian în articolul său din *The Culture of Translation in Romania* denotă, în primul rând, rolul formativ al traducerilor în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Voi pune în discuție cea de-a doua subperioadă ce acoperă intervalul 1866-1918[17]. Mă opresc doar la aceasta întrucât, în primul rând, două dintre perspectivele critice expuse de Terian în această perioadă – perspectivele lui Iorga și Ibrăileanu – corespund și susțin principala teză: relația cauză-efect existentă între fenomenele de anticolonizare și autocolonizare. Deschid, în al doilea rând, o paranteză pentru a releva principalele argumente care mă determină să nu supun analizei și celelalte două subperioade. În legătură cu prima dintre acestea (1829-1866), Terian pune în dezbatere confruntarea de opinie între Mihail Kogălniceanu, Ion Heliade-Rădulescu și George Barițiu, cele mai importante personalități literare ale vremii, o confruntare ce relevă, din punctul meu de vedere, mai degrabă antinomia dintre cele două tendințe: europenizarea și naționalizarea. În fapt, tendințele acestea pot fi observate în modul în care cultura română a răspuns în perioada respectivă procesului de modernizare. E interesant de urmărit și rolul traducerilor în raport cu formarea identității naționale[18]. Instabilitatea specifică etapei incipiente a determinat și o serie de contradicții între discursul teoretic și situația din teren. Autorul uneia dintre aceste contradicții este chiar Kogălniceanu care, deși făcuse celebră afirmația conform cărora traducerile „nu fac o literatură" (întrucât pun în pericol originalitatea, caracteristica esențială a unei literaturi[19]), se va găsi în același an, constrâns de funcția pe care o deține (codirector al Teatrului Național), în situația de a completa repertoriul cu două piese franceze[20]. toate acestea se petrec în condițiile în care, dintre cei trei menționați, Kogălniceanu este singurul a cărui perspectivă se opune primatului traducerilor. Este vorba, repet, despre discursuri critice care pot fi ordonate în funcție de tendința de occidentalizare prin traducere și de naționalizare prin refuzul acestei practici. În a treia subperioadă (1918-1948), Terian are în vedere perspectiva lui E. Lovinescu, perspectivă pe care o consider la fel de irelevantă scopului lucrării de față, întrucât criticul nu dezbate problema traducerii ca evitare a colonizării, argument ce închide și paranteza privind această decizie de a omite *microteoriile* din perioada 1829-1866 și 1918-1948.

Voi pune, însă, în discuție cel de-al doilea interval, deoarece oferă material pentru strategia pe care Terian o definește prin conceptul de „cultural dumping", strategie pusă în aplicare de Nicolae Iorga și Garabet Ibrăileanu (inițiatorii curentelor autohtoniste: sămănătorismul și poporanismul) din efortul de a evita monopolul cultural exercitat de cultura franceză. Este important de sesizat diferența dintre rolul traducerii pe care îl exploatează Iorga și Ibrăileanu și rolul pe care îl urmăresc Maiorescu și Dobrogeanu-Gherea. Terian punctează și deschiderea ultimilor doi înspre literaturile periferice. De pildă, în ceea ce îl privește pe Maiorescu, unul dintre argumentele enunțate de autorul articolului vizează traducerile din Pedro Alarcón și Bret Harte, traduceri pe care criticul însuși le semnează. Dobrogeanu-Gherea, la rândul său, se opune – susține Terian – monopolului de texte traduse din franceză, engleză și germană, fapt care certifică deschiderea sa înspre traducerile din alte culturi. Cu toate acestea, scopul în sine diferă de cel pe care îl

urmăresc promotorii doctrinelor tradiționaliste, în sensul în care Maiorescu și Gherea intenționează ca prin aceste traduceri să își lărgească orizontul cultural, să îl universalizeze[21].

Situația se schimbă în cazul lui Nicolae Iorga și Garabet Ibrăileanu, întrucât cauza principală a orientării înspre alte culturi este pericolul colonial. Exemplul cel mai relevant, pe care îl discută atât Terian, cât și Borza, este articolul *Traduceri*[22], semnat de Iorga în 1903, care debutează cu următoarea constatare: „Se cetește multă literatură străină la noi, dar fără alegere și într-o singură limbă, cea franceză". Monopolul cultural francez este evident. Câteva rânduri mai jos, Iorga va utiliza chiar conceptul de „colonie" a culturii franceze, fapt ce clarifică parametrii în funcție de care acesta se va raporta la practica traducerii. Înainte de a puncta și soluția pe care Iorga o pune în discuție, se impune o precizare. Sămănătorismul și poporanismul se bazează, așa cum am menționat, pe doctrine naționaliste, deci valorifică specificul rural al culturii române și se opun tendinței de europenizare. Cu toate acestea, articolul *Traduceri* se va transforma într-o înșiruire de culturi, majoritatea periferice, ale căror produse culturale ar trebui – conform opiniei criticului – să înlocuiască traducerile din literatura franceză. Literatura engleză, cea germană, literaturile nordice, literatura poloneză, literatura rusă se regăsesc în această enumerație. În perioada 1890-1916 pe care o are în vedere Cosmin Borza în analiza sa, acesta constată că se traduce pentru prima dată din limbi precum finlandeza și lituaniana. Trec în revistă, preluând informațiile pe care Borza le-a furnizat în urma cercetării principalelor reviste ale celor două curente, *Sămănătorul* și *Viața Românească*, și traducerile din literatura maghiară (Ibrăileanu însuși a fost preocupat de această cultură), bulgară, sârbă, croată și muntenegreană. În fond, această strategie de „cultural dumping" este interpretată de Terian și de Borza ca o formă de anticolonialism, ca un răspuns împotriva dominației culturii franceze[23]. Este vorba, în fond, despre perspectiva raportării la fenomen. Cei doi critici se concentrează pe cauza care determină cultura română de la sfârșitul secolului al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea să se orienteze înspre o mulțime de culturi periferice: evitarea colonizării. Perspectiva pe care principala teză a acestui studiu o impune accentuează efectul încercării de înlăturare a dominației franceze, deci importul, prin traduceri, a elementelor altor culturi, o inițiativă pe care aș defini-o utilizând conceptul propus de Alexander Kiossev, cel de autocolonizare.

Dominația comunistă în România oferă posibilitatea analizei culturii române în funcție de aceleași coordonate și aceeași relație între anticolonizare și autocolonizare. Nu îmi propun să dezbat în ce măsură există, în perioada 1948-1989, un raport de identitate între cultura română și statutul unei colonii[24]. Ipoteza de la care pornesc este aceea că a existat în această perioadă o încercare de a rezista colonizării sovietice. Unul dintre argumentele care susțin această ipoteză este lansat de Andrei Terian[25], care observă că „statele-satelit" ale URSS au optat (în perioada 1964-1989), în vederea evitării colonizării, pentru modelele culturale din Europa de Vest. Același interval de timp figurează, împărțit însă în două perioade distincte (1964-1975 și 1975-1989) și în studiul deja menționat al lui Ștefan Baghiu, din volumul recent apărut la Peter Lang. Acesta înregistrează, utilizând metodele de cercetare cantitativă, traducerile de roman între anii 1944-1989. Am anticipat, în mare măsură, modul său de lucru în momentul în care am specificat divizarea acestui interval de timp în mai multe perioade, corespunzând fiecare unei anumite direcții vizibile în funcție de schimbările survenite în rândul traducerilor.

Baghiu propune, astfel, patru perioade care corespund, în ordine cronologică, dominației literaturii sovietice (1948-1955), echilibrului între spațiul cultural estic și cel vestic (1955-1964), dominației vestice (1964-1975) și unui discurs a cărei orientare naționalistă favorizează fenomenul subproducției (1975-1989)[26]. Ceea ce mă interesează în legătură cu această diviziune este evoluția de la hegemonia traducerilor nu numai din literatura rusă, ci, așa cum remarcă Baghiu, și din celelalte literaturi sovietice (georgiană, ucraineană, armeană, lituaniană, letonă, estonă etc.) la restabilirea legăturilor și a unei noi racordări la mișcările culturale din afara sferei de influență socialistă. Ipoteza pe care mizez este, cu alte cuvinte, aceea potrivit căreia și în acest context traducerile au asigurat, în cea de-a doua și cea de-a treia perioadă discutate de autorul articolului, rezistența la colonizarea sovietică și, între anii 1975-1989, la doctrina naționalistă impusă de regimul Ceaușescu. Așadar, ecuația analizei se configurează de această dată în jurul anticolonialismului, dar și al antinaționalismului, fenomene ce au transformat cultura română sub dominație comunistă într-o cultură autocolonială. Pentru a-mi susține teza, subliniez câteva dintre constatările formulate de Baghiu. E interesant de amintit și caracteristica pe care criticul o atribuie – într-un studiu[27] publicat în 2016 – ideologiei sovietice, și anume, încercarea acesteia de a-și accentua caracterul internaționalist, încercare ce a determinat frecventarea prin intermediul traducerilor a spațiilor culturale periferice. În acest sens, menționez prima constatare, cea referitoare la traducerile din țări ca Ungaria, Cehia, Iugoslavia, Bulgaria și Albania, pe care Baghiu le aduce în discuție în analiza celei de-a doua perioade (1955-1964) alături de traducerile din Asia, Africa sau America Latină care au început să înregistreze creșteri considerabile. Precizez traducerile din culturile marginale, pentru a sugera că, în realitate, cultura română a profitat de acestea în vederea evitării rusificării, un pericol real, având în vedere că trupele

sovietice au părăsit România doar în 1958. Consider că acest fenomen poate fi interpretat în funcție de aceleași coordonate care au stat și la baza strategiei de „cultural dumping" de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutului secolului al XX-lea. Cultura rusă se află, în situația de față, în locul culturii franceze. O altă constatare vizează absența sincronicității[28] traducerilor din literaturile vestice. Voi prelua exemplele referitoare la scriitorii francezi, la traducerile din Balzac și Jules Verne, care sunt, de fapt, autori de secol XIX. Și totuși, consider că, pentru cultura română din acea perioadă, traducerile din franceză sau din engleză au reprezentat un câștig, în ciuda lipsei caracterului sincronic. Ralierea la modele apusene se va produce, conform împărțirii menționate mai sus, în perioada 1964-1975. Fenomenul se datorează și politicii de liberalizare, instaurată odată cu venirea la putere a lui Ceaușescu. Este perioada în care, așa cum constată și Ștefan Baghiu, se traduc – pe lângă romane franceze și anglo-americane – romane din literaturile italiană, spaniolă, portugheză, literaturile nordice și chiar din Germania de Vest. Aceste traduceri se subsumează aceleiași intenții a culturii române de a importa sistemul de valori occidental, pentru a grăbi (ținând cont de contextul politic) desovietizarea, intenție care validează și în cazul perioadei comuniste principala teză a autocolonizării ca efect al anticolonizării.

În final, punctez principalele concluzii relevate de acest studiu. În primul rând, analiza traducerilor dezvăluie rolul formativ al acestora în cazul culturilor periferice și al celor aflate într-o fază incipientă de formare. În al doilea rând, traducerile indică raporturile existente între culturi, fiind astfel forme de autocolonizare, deoarece pleacă dinspre periferie spre metropolă. În al treilea rând, modul în care m-am raportat la conceptul lui Kiossev atestă faptul că autocolonizarea este un fenomen care presupune, în anumite situații, mai mult decât existența unei atitudini de autosubordonare manifestată de o cultură inferioară care cedează în fața uneia centrale și, în același timp, superioare. Ceea ce mi-am propus să demonstrez a fost că opțiunea împrumutului (prin traducere în cazul de față) modelelor culturale străine este cauzată de presiunea colonială. Altfel spus, autocolonizarea este deseori o soluție la care apelează o cultură amenințată de pericolul colonizării. Această relație cauză-efect între anticolonizare și autocolonizare permite abordarea dintr-o altă perspectivă a anumitor direcții literare ale secolelor al XIX-lea și al XX-lea. De pildă, efortul culturii române de a neutraliza influența sovietică, împrumutând elementele culturilor apusene, poate fi interpretat în funcție de această relație. Aceeași observație poate fi punctată și în cazul strategiei de „cultural dumping" prin care Andrei Terian caracterizează politicile culturale propuse de liderii mișcării sămănătoriste și a celei poporaniste. În plus, dacă aruncăm o privire asupra literaturilor din care se traduce în perioada respectivă, este cert faptul că autocolonizarea nu înseamnă neapărat adoptarea elementelor unui sistem cultural superior, ci chiar și a elementelor din spații marginale. Afirmația care deschide studiul suportă astfel o completare, în sensul că rolul traducătorului nu este doar acela de a importa caracteristicile centrului în periferie, ci și acela de a se opune centrului prin importul caracteristicilor altuia sau ale unei periferii.

Note:

1. Pascale Casanova, *Republica Mondială a Literelor*, trans. Cristina Bîzu (București: Editura Art, 2016), 164-165.
2. „It seems to me that three major cases can be discerned, which are basically various manifestations of the same law: (a) when a polysystem has not yet been crystallized, that is to say, when a literature is 'young', in the process of being established; (b) when a literature is either 'peripheral' (...) or 'weak' or both; and (c) when there are turning points, crises, or literary vacuums in a literature." Itamar Even-Zohar, "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem," *Poetics Today* 11:1 (1990): 47.
3. David Damrosch, "Translation and National Literature," in *A Companion to Translation Studies*, ed. Sandra Bermann, and Catherine Porter (Wiley Blackwell, 2014), 349-360.
4. „(...) translations are the best barometer for the position of cultures on the map of literature inspired by Immanuel Wallerstein's contributions to World-System Analysis and further developed by Franco Moretti, which re-organizes countries according to economic power and their level of development: core, periphery, semiperiphery." Ștefan Baghiu, "Strong Domination and Subtle Dispersion: A Distant Reading of Novel Translation in Communist Romania (1944-1989)," in *The Culture of Translation in Romania*, eds. Maria Sass, Ștefan Baghiu, and Vlad Pojoga (Berlin: Peter Lang, 2018), 64.
5. Brian James Baer, "Introduction: Cultures of Translation," in *Contexts, Subtexts and Pretexts. Literary translation in Eastern Europe and Russia*, ed. Brian James Baer (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011), 1-15.
6. Mihaela Ursa, "Made in Translation: A National Poetics for the Transnational World", in *Romanian Literature as World Literature*, eds. Mircea Martin, Christian Moraru, Andrei Terian (New York: Bloomsbury Academic, 2018), 309-325.
7. Alexander Kiossev, "Notes on Self-colonising Cultures," în *Cultural Aspects of the Modernisation Process*, eds. Dimitri Ginev, Francis Sejersted, Kostadinka Simeonova (Oslo: TMV-Senteret, 1995); "The Self-colonizing Metaphor," în *Atlas of Transformation* (2011), http://monumenttotransformation.org/atlas-of-transformation/html/s/self-colonization/the-self-colonizing-metaphor-

alexander-kiossev.html.
8. Cosmin Borza, "Translating Against Colonization. Romanian Populists' Plea for Peripheral Literatures," in *The Culture of Translation in Romania*, ed. Maria Sass, Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga (Berlin: Peter Lang, 2018), 31-45.
9. Andrei Terian, "Translating the World, Building the Nation: Microtheories of Translation in Romanian Cultural Criticism (1829-1948)," in *The Culture of Translation in Romania*, ed. Maria Sass, Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga (Berlin: Peter Lang, 2018), 19-29.
10. Ștefan Baghiu, "Strong Domination and Subtle Dispersion: A Distant Reading of Novel Translation in Communist Romania (1944-1989)," in *The Culture of Translation in Romania*, ed. Maria Sass, Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga (Berlin: Peter Lang, 2018), 63-84.
11. „The second rationalisation consists in the fact that such societies engender necessarily two symmetrical, competing, conflicting and equally mistaken doctrines. The first-one is called *Westernalisation* or *Europeanisation* (...). This doctrine has the pseudo-universalism of one 'progressivist' doctrine that measures the value of life by the quantity of 'civilisational achievements'. The second one is called *Nativism* (...) This doctrine, of course, struggles against any new corrupting influences and gives birth to the most vehement ideologies and dangerous sacralisations of the 'native'." Kiossev, "Notes on Self-colonising Cultures".
12. Andrei Terian, "National Literature, World Literatures, and Universality in Romanian Cultural Criticism 1867-1947", *CLBWeb: Comparative Literature and Culture* 15.5 (2013), http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.2344.
13. Maria Todorova, *Imagining the Balkans* (Oxford/New York: Oxford University Press, 1997), 47.
14. Monica Spiridon, "Models of literary and cultural identity on the margins of (post)modernity: The case of pre-1989 Romania," in *History of the literary cultures of East-Central Europe: junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*, ed. Marcel Cornis-Pope, John Neubauer (Amsterdam/Philadelphia: Benjamins Publishing Company, 2004), 65-70.
15. Kiossev "Notes on Self-colonising Cultures".
16. Andrei Terian, "National Literature, World Literatures, and Universality in Romanian Cultural Criticism 1867-1947", *CLBWeb: Comparative Literature and Culture* 15.5 (2013): 9, http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.2344.
17. Andrei Terian, "Translating the World, Building the Nation: Microtheories of Translation in Romanian Cultural Criticism (1829-1948)," 20-24.
18. Mă refer, desigur, la afirmații precum cea a lui George Barițiu care consideră că „O nație începătoare n-are pricină a se rușina dacă scriitorii ei deocamdată sînt partea cea mai mare numai traducători; traducția este unul dintre cele mai puternice mijloace de a ne îmbogăți limba și de a o face mult mai mlădioasă." George Barițiu, "Cărți, cititori", în *Din istoria teoriei și a criticii literare românești: 1812-1866*, ed. George Ivașcu (București: Editura Didactică și Pedagogică, 1967), 318.
19. M. Kogălniceanu, "Introducere la 'Dacia literară'", in *Din istoria teoriei și a criticii literare românești: 1812-1866*, ed. George Ivașcu (București: Editura Didactică și Pedagogică, 1967), 293.
20. Întâmplarea este relatată de Paul Cornea în *Conceptul de istorie în cultura românească* (București: Editura Eminescu, 1978), 13-14.
21. Andrei Terian, "Translating the World, Building the Nation: Microtheories of Translation in Romanian Cultural Criticism (1829-1948)," 24: „(...) the second stage of history of Romanian microtheories of translation share a mutual ground in their plea for increased openness beyond the narrow circle of core European literatures. Yet, it is also evident that the scope of such a shift changed significantly over the course of a few decades: if Maiorescu and Gherea pleaded for this turn as a means of garnering a better understanding of the 'spirit' of other peoples, Iorga and Ibrăileanu deployed it as a form of 'cultural dumping', whereby Romanian literature can avoid its colonial annexation to French literature."
22. N. Iorga, "Traduceri", în Nicolae Iorga, *O luptă literară*, vol. 1, ed. Valeriu Râpeanu (București: Minerva, 1979), 11-12.
23. Borza lărgește perspectiva și dezbate chiar și repulsia pe care sămănătorismul și poporanismul o manifestă în raport cu sistemul capitalist specific culturilor vestice, o caracteristică pe care o au în comun cu celelalte culturi periferice din părțile centrală, estică și nord-europeană: „Thus, the shift of 'sămănătorism' and 'poporanism' to the translation and promotion of the so-called 'minor'/'peripheral' literatures of that period reflects their opposition to the cultural hegemony of the West, and to France in particular. It also mirrors their resistance to the social capitalist model, a hostility that served as a platform for the forging of spiritual relations with predominantly agrarian countries from Central, Eastern, and Northern Europe (…)." Cosmin Borza, "Translating Against Colonization. Romanian Populists' Plea for Peripheral Literatures (1890-1916)," 36.
24. S-a discutat în nenumărate rânduri statutul României sub și după căderea dominației comuniste. Amintesc studiile lui Bogdan Lefter, "Poate fi considerat postcomunismul unui un postcolonialism?", in *Caietele Echinox*, Vol 1 (2001): 117-119; Liviu Andreescu, "Are We All Postcolonialists Now? Postcommunism and Postcolonialism in Central and Eastern Europe", in *Postcolonialism/Postcommunism: Intersections and Overlaps*, ed. Monica Bottez, Sabina-Maria Draga Alexandru, Bogdan Ștefănescu, (Bucharest: Bucharest University Press, 2011), 57-74 și Andrei Terian, "Există un (post)colonialism central- și est-european? Pentru o teorie unitară a dependenței interliterare", in *Critica de export* (București: Muzeul Național al Literaturii Române, 2013), 104-129.
25. Terian își susține ipoteza menționând raportul (înregistrat în intervalul 1980-1989) de 451 de volume traduce din franceză la 390 din limba rusă. Andrei Terian,

Critica de export, 124.
26. Ștefan Baghiu, "Strong Domination and Subtle Dispersion: a Distant Reading of Novel Translation in Communist (1944-1989)," 66.
27. Ștefan Baghiu, *Translating Novels in Romania: The Age of Socialist Realism. From an Ideological Center to Geographical Margins*, în *Studia UBB Philologia*, vol. LXI, 1 (2016): 5-18.
28. *Ibid.*, 76

Bibliography:

Baer, Brian James. "Introduction: Cultures of Translation." In *Contexts, Subtexts and Pretexts. Literary translation in Eastern Europe and Russia*, edited by Brian James Baer, 1-15. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011.

Baghiu, Ștefan. "Strong Domination and Subtle Dispersion: A Distant Reading of Novel Translation in Communist Romania (1944-1989)." In *The Culture of Translation in Romania/ Übersetzungskultur und Literaturübersetzen in Rumänien*, edited by Maria Sass, Ștefan Baghiu, and Vlad Pojoga, 63-84. Berlin: Peter Lang, 2018.

Baghiu, Ștefan. "Translating Novels in Romania: The Age of Socialist Realism. From an Ideological Center to Geographical Margins." *Studia UBB Philologia*, vol. LXI, 1 (2016): 5-18.

Bariţiu, George. "Cărți, cititori." In *Din istoria teoriei și a criticii literare românești: 1812-1866*, edited by George Ivașcu, 315-321. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1967.

Borza, Cosmin. "Translating Against Colonization. Romanian Populists' Plea for Peripheral Literatures." In *The Culture of Translation in Romania/ Übersetzungskultur und Literaturübersetzen in Rumänien*, edited by Maria Sass, Ștefan Baghiu, and Vlad Pojoga, 31-45. Berlin: Peter Lang, 2018.

Casanova, Pascale. *Republica Mondială a Literelor [The World Republic of Letters]*, translated by Cristina Bîzu. București: Art, 2016.

Cornea, Paul. *Conceptul de istorie în cultura românească [The Concept of History in Romanian Culture]*. București: Eminescu, 1978.

Damrosch, David. "Translation and National Literature." In *A Companion to Translation Studies*, edited by Sandra Bermann and Catherine Porter, 349-360. Wiley Blackwell, 2014.

Even-Zohar, Itamar. "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem". *Polysystem Studies*, *Poetics Today*, vol. 11, no. 1, 1990.

Iorga, N. "Traduceri." In Nicolae Iorga, *O luptă literară*, vol. 1, edited by Valeriu Râpeanu. București: Minerva, 1979.

Kiossev, Alexander, "The Self-colonizing Metaphor." in *Atlas of Transformation* (2011). http://monumenttotransformation.org/atlas-of-transformation/html/s/self-colonization/the-self-colonizing-metaphor-alexander-kiossev.html.

Kiossev, Alexander. "Notes on Self-colonising Cultures." in *Cultural Aspects of the Modernisation Process*, edited by Dimitri Ginev, Francis Sejersted, Kostadinka Simeonova. Oslo: TMV-Centeret, 1995.

Kogălniceanu, M. "Introducere la 'Dacia literară'." In *Din istoria teoriei și a criticii literare românești: 1812-1866*, edited by George Ivașcu, 291-293. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1967.

Sass Maria, Ștefan Baghiu, and Vlad Pojoga, eds. *The Culture of Translation in Romania/ Übersetzungskultur und Literaturübersetzen in Rumänien*. Berlin: Peter Lang, 2018

Spiridon, Monica. "Models of literary and cultural identity on the margins of (post)modernity: The case of pre-1989 Romania." In *History of the literary cultures of East-Central Europe: junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*, edited by Marcel Cornis-Pope and John Neubauer, 65-70. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins Publishing Company, 2004.

Terian, Andrei. "National Literature, World Literatures, and Universality in Romanian Cultural Criticism 1867-1947." *CLBWeb: Comparative Literature and Culture* 15.5 (2013), http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.2344.

Terian, Andrei. "Translating the World, Building the Nation: Microtheories of Translation in Romanian Cultural Criticism (1829-1948)." In *The Culture of Translation in Romania/ Übersetzungskultur und Literaturübersetzen in Rumänien*, edited by Maria Sass, Ștefan Baghiu, and Vlad Pojoga, 19-29. Berlin: Peter Lang, 2018.

Terian, Andrei. *Critica de export.* București: Muzeul Național al Literaturii Române, 2013.

Todorova, Maria. *Imagining the Balkans*. Oxford/New York: Oxford University Press, 1997.

Ursa, Mihaela. "Made in Translation: A National Poetics for the Transnational World." In *Romanian Literature as World Literature*, edited by Mircea Martin, Christian Moraru, Andrei Terian, 309-325. New York: Bloomsbury Academic, 2018.